

A PARASZKÉVA-MALOM

HERCEG JÁNOS

Csodálatos, ki mindenkivel találkoztunk a századelő éveinek ebben az igazán felületes kis bácskai recherche du temps perdu-jében! Juhász Gyula Annájával például, ha nem is emlékből és álomból szöve szökén, a dús kalászu, sárguló nyárban, ahogy mi is beleszerettünk, hanem valóságosan a *Bácsmegyei Függetlenség* színikritikájában, minden addigi illúzióinkat könyörtelenül lerombolva. Kiderült róla, hogy nemcsak hangja, de hallása se volt, azonkívül ízléstelenül a karzatnak játszott, és a sűgóra figyelt, mert a szerepét se tudta. De hát a múzsák, földre szállva, mindenütt elvesztik varázsukat. Csak a költészet ezoterikus tájain maradnak meg szeplőtelenül felmagasztosulva. Így aztán a zombori színpad Sárvári Annájának 1905-ben semmi köze se volt a másik, álombeli Annához, akinek a nevét a költő e le-sűjtő színikritika után is még harminc évig ábrándosan és áhítattal írta le.

És sajnos hinni kell a szigorú kritikusnak, bizonyos Lithway Bélának, már csak azért is, mert ugyanakkor lelkesen síkraszállt a modern magyar irodalomért, és Krúdy Gyulával kötött — közlésben kifejezett — esztendőkre szóló barátságot.

Mert ő is megjelent, a „fővárosi novellista” — anogy a beszámoló a fiatal Krúdyt nevezi —, hihetőleg nemcsak egy estét töltve Zomborban, de hórihorgas alakjával s álláig lefutó pofaszakállával a kackiás kalap alatt, a környék pincszerei estéivel is megismerkedett.

Gozsdunak, aki lehívta, már csak az árnyéka maradt a városon, amelyet nem szeretett, mire Krúdy megérkezett. És a város se szerette őt, a különcöt galambszürke redengotjában, aki érdekesebbnek tartotta Petrović pópa almazöld majolikakályhájának támaszkodva (mert mindig fázott), órákon át beszélni a bánáti szerb festőkről, mint elvegyülni a bácskai írók gyülekezetében. Inkább megszervezte a Sza-

bad Liceumot, lehozta az őszi tárlatok egy-egy kiállításának anyagát, előadásorozatot rendezett Ruskinról és a szecesszióról, s így hívta meg felolvasásra Krúdy Gyulát is.

Mit tudhatott róla azonkívül, hogy a tehetségét csáthatatlanul felismerte? A vörös postakocsi még a jövő messzi tájain kocogott, Szindbád, a hajós se tűnt még fel a ködből. Három kötete látott addig napvilágot, köztük az *Üres a fészek* című, tizennyolc éves korában megjelent novellagyűjtemény, amelyben még erősen érezhető volt Jókai és Mikszáth hatása. De szélesen áradó meséiőkedve már jóval többet ígért, mint amit addig megvalósított. S ez elég volt Gozsdunak, hogy a zomboriaknak bemutassa.

Fellépésére 1906. január 21-én került sor a Szabad Liceum előadásának keretében. A fénypont azonban nem ő volt, hanem a vonósnyegyes, amely „Haydn bájos andantéját és Mendelssohn örökké dallamos prestóját” adta elő. Aztán Krúdy következett, akinek fellépését szükségesnek látták azzal is indokolni, hogy az akkori Zombor társasági életében előkelő szerepet játszó Krúdy Géza rokona volt az írónak.

„A kedves apróságokat sikerült lapunknak közreadás céljából megszerezni, s azokat tárca-alakban közölni is fogjuk” — ígérte a szerkesztő.

Néhány számmal később közölte is az egyik „kedves apróságot”, hogy azután még 1911-ben is jusson belőlük a verbászi Molter Károly tárcái mellett. Pedig akkor már rosszul mehetett a lapnak, csökkentett oldalszámmal jelent meg, a rovatvezető tisztét egy tizennyolc éves pesti fiú, Korda Sándor, a későbbi Sir Aleksander Korda látta el. De miután többet volt a vásártéren, ahol Bosnyák Ernő „mozgósínházat” rendezett be egy sátor alatt, hamarosan visszament Pestre, maga is filmesnek.

A felolvasásra került „apróság” nem is volt olyan apró, ha figyelembe vesszük, hogy két szám folytatásban közölte. De hogy az est nem sikerült, Haydn és Mendelssohn ellenére sem Krúdy Gyulával, azt is elárulta a hírlapi beszámoló, egy pillanatra se rejtve véka alá a később még oly sokáig emlegetett, hírhedt bácskai közönyt.

„Nem mulaszthatjuk el azonban sajnálattal kiemelni azon tényt, hogy közönségünknek előkelő része az estélyről távol maradt. Nem hiszszük, hogy ez Gozsdu eltávozása folytán állandó jellegű lesz, inkább az előző esti mulatságnak tudhatjuk be. De különben minek Zombornak kamarazene, elég jó itt Sipos bandája is, pláne ürmös mellett.”

A novella, a Parasztkéva-malom azonban nemcsak azért érdekes,

mert abban már megmutatkozott Krúdy időtlenséget érzékeltető önálló, eredeti tehetsége, hanem a témájánál fogva. A történet ugyanis kalugyerekről szól, akiket elsőnek Papp Dániel vonultatott fel a magyar irodalomban, s akik aztán alighanem merő divatból ott is maradtak még jó ideig.

Csakhogy Krúdy kalugyerei nem délről érkeztek a századelő prózájának állomására, mint az itteni születésű és a jelek szerint pravoszláv származású Papp Dániel alakjai, hanem a távolabbi Felvidékről, Ungvár környékéről, amely még egy kicsit Krúdy pátriájának számított. S minthogy az író továbbra is a félmúlt elbeszélője maradt, ezek a vidám kalugyerek ugyancsak az emlékezés ködéből, Paraszkéva malmából bukkantak fel, aminek okát Krúdy meg is magyarázza novellájában a zombori közönségnek.

„A kalugyerek szép rendje talán még virít odalenn a boldog Bácskában, errefelé azonban már nem látni őket, mert megfogyatkozott a bor. Mit keresne itt a kalugyer? Az ungvári nagy toronyból akármerre nézegetünk széjjel, nem láthatni csak kerek hegyeket, meg bölintgató jávorfákat . . .”

A mese azonban ennek ellenére zavartalanul folyik tovább a vidám kalugyerekről, akikre nem volt kíváncsi a zombori közönség „előkelőbb része”.